

FIGYELŐ

Fülöp Géza (1928–1998). Nemrég köszöntöttük 70. születésnapja alkalmából és nem gondoltuk, hogy folyóiratunk első számában megjelent, róla és életművéről szóló megemlékezést ő már nem olvashatja. Munkakedve töretlenül látszott és joggal gondolhattuk, hogy tevékenységét még sokáig folytatja szaktudományunk hasznára és az ifjú könyvtáros nemzedék szellemi gyarapodására. Munkássága ugyanis – csaknem fél évszázadon át – e két, szorosan összetartozó területtel fonódott össze. Neki sikerült folytatni még azt a hagyományt, ami a korábbi nagy könyvtároselődöknél még természetesnek látszott, de ami sajnos éppen az ő pályakezdése idején tört meg: az új „irányzatok” a tudomány művelését és a könyvtárosi munkát, de még az egyetemi oktatást is egyre kevésbé tartották összeegyeztethetőnek. A mindezek ellenére elért sikereit – kiváló adottságain kívül – annak köszönhetjük, hogy a hegyhátszentmártoni szülői háztól és a szentgotthárdi ciszter gimnáziumtól olyan útravalót kapott, amely kulturáltságon és tudáson kívül etikai értéket is nyújtott. Ezek nélkül nem lehetett volna eredményesen túlélni azokat a megpróbáltatásokat, amelyeknek sorozata éppen akkor vette kezdetét, amikor egyetemi tanulmányait 1947 őszén elkezdte a budapesti egyetem bölcsészkarán. Az első év ugyan – akárcsak a második világháborút követő néhány esztendő – még reményt keltő volt: az egyetemen olyan tanárokat hallgathatott mint Horváth János, Alszeghy Zsolt, Bisztray Gyula. A proszemináriumi órákon Brisits Frigyes-től sajátította el a tudományos munka módszereit. De látogatta – ekkor még önként, pusztán érdeklődésből – az egyetem első neves marxista tanárainak, Szalai Sándornak és Lukács Györgynek az óráit is. A folytatás, mint ismeretes, az lett, hogy a „fordulat éve” után csak az utóbbi irányzat képviselőit tűrte meg a hatalom, de nem az említettek súlycsoportjából; hiszen őket éppúgy száműzték az egyetemről mint a polgári irányzatú tudósokat.

Ilyen körülmények között reménysugárt jelentett számára és néhány kortársának az 1948/49-ben Varjas Béla vezetésével létesült könyvtárszak. E tanszék – az akkori Puskin utcai épületben – nemcsak földrajzilag volt kissé távolabb az egyetem főépületében folyó, kisszerű de nem vesztélytelen politikai vegzálásoktól, hanem szinte a béke és a tolerancia szigetének számított; sőt azt a perspektívát is nyújtotta, hogy a tanulmányok elvégzése után egy ideológiailag békésebb, könyvtári munkakörre számíthattak a hallgatók. Nem csoda, hogy Fülöp Géza mellett olyan, később ismertté vált nevek szerepeltek az első évfolyam tagjai között mint Fodor András és Vargha Kálmán. És bár néhányan kétkedve fogadták a „káderezések” alkalmából a könyvtárosi hivatástudatnak e negatív okokkal való magyarázatát, az idő bebizonyította, hogy sokan mégis e pályán is nevet szereztek maguknak.

Fülöp Géza az Akadémiai Könyvtárban kezdte el munkásságát: ott, ahová az alkony kezdetén a miniszteri székből önként felálló Keresztury Dezső is visszavonult. A nagy könyvtárak neki és végzős társainak azt is jelentették, hogy alkalom nyílt az egyetemi tanulmányok egyoldalúságainak és hiányosságainak pótlására: a nem ajánlott vagy tiltott könyvek elolvasására. Itt készülhetett fel először arra a feladatra, amit – az Akadémiai Kiadó Lexikonszerkesztőségében eltöltött évek után – 1954-től az ELTE Könyvtártudományi Tanszékén több mint három évtizeden keresztül

olyan kiválóan végzett. Könyvtörténeti kutatásai számos új eredménnyel gazdagították a magyar felvilágosodás és reformkor művelődésének történetét és egyben alapul szolgáltak színvonalas egyetemi előadásai számára. Később tanszékvezetőként tevékenyen részt vett a könyvtárosképzés keretén belül az informatikai képzés kiterjesztésében is. Mint a *Magyar Könyvszemle* szerkesztőbizottságának tagja, sokat tett azért, hogy a folyóirathoz eljuthassanak tanítványainak kiemelkedő, új eredményeket tartalmazó dolgozatai, és ez által is bevezesse őket a kutatásba.

Nagy szükség lett volna kutatói és oktatói tevékenységének további folytatására, hiszen a pragmatizmus, a globalizmus és más divatos irányzatok ismét háttérbe igyekeznek szorítani a történeti stúdiumokat. A Könyvtártudományi Tanszék első korszakában Dezsényi Béla, Kéki Béla, Mezey László, Varjas Béla és mások adták elő a sajtó-, nyomdász- és könyvtörténetet; e témákról az utóbbi időkben jórészt csak Fülöp Géza tartott átfogó előadásokat. Pedig – legalább is azt reméljük – a harmadik évezred emberét sem fogja kielégíteni a technokrata-műveltség monopóliuma. Fülöp Géza a rendszerváltás után, a nagyobb szabadság birtokában nem a „döglött oroszlanokkal” kezdett el harcolni, hanem az élő, új fenyegetések ellen lépett fel, amikor széleskörű művelődéstörténeti tudását számos hallgatójának átadta. Váratlan halála ezért is nagy veszteség tanítványai, kollégái és barátai számára egyaránt.

KÓKAY GYÖRGY

Művelődési törekvések a korai újkorban.* Nincs itt terünk és nem is lehet célunk, hogy a Keserő Bálintnak ajánlott vastag, 47 tanulmányt tartalmazó művelődéstörténeti kötet minden cikkéről szóljunk. Pedig megérdemelnék, hiszen a szakma élvonalbeli művelői szólalnak meg bennük, de valamennyi számbavétele szétfeszítené egy ismertetés szűk kereteit. Így hát csak azokra kerítünk sort – e folyóirat jellegének megfelelően –, amelyek kifejezetten könyvtörténeti mondanót tartalmaznak.

Benkő Sámuel egy általa felfedezett kézirat feljegyzéseit, azok jelentőségét elemzi, amelyeket az 1810-es évek elején Szentgyörgy Imre, Teleki Sámuel titkára vetett papírra és azokra a szellemi kapcsolatokra világít rá, amelyek közte és nagyhatalmú ura között, a mondott években (1811–1813) fennállottak. A Teleki Tékát alapító főúr magatartása, politikai és eszmei gondolkodása, könyvszeretete, gyűjtőszenvédelye, de emberi hibái is hangot kapnak a naplószerű feljegyzésekben. Az is egyértelműen látszik, hogy a magyar történetkutatás előtt álló feladatok boncolgatása állandóan napirenden volt Teleki Sámuel környezetében. A kolozsvári Református Kollégiumra hagyományozott könyvtára, benne kéziratos és nyomtatásban megjelent munkák azt bizonyítják, hogy könyvgyűjtő buzgalmában a szépirodalom klasszikus auctorai mellett lelkesen vásárolta a magyar múltat tárgyaló munkákat. Egyik feljegyzése arról ad hírt, hogy Teleki folytatta azt az edíciós tevékenységet, amelyet Aranka György kezdeményezett, és amelynek akkoriban legszorgalmasabb munkatársa Benkő József volt. Teleki Sámuelnek az a gesztusa, mellyel még életében, 1852-ben a kolozsvári Református Kollégiumra hagyta legféltettebb kincsét, nagy gonddal összegyűjtött könyvtárát, azt bizonyítja, hogy nem feledkezett meg azokról az eszmékről, amelyeket titkára olyan nagy gonddal jegyeztetett fel az 1810-es években.

* *Művelődési törekvések a korai újkorban.* Tanulmányok Keserő Bálint tiszteletére. (A kötetet szerk.: BALÁZS Mihály, FONT Zsuzsa, KESERŐ Gizella, ÖTVÖS Péter. Dedicatio: BALÁZS Mihály, JANKOVICS József.) Szeged, 1997. 695 l. (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez 35.)